

**Agronomická
fakulta**

Vítězslav Vlček

Hydropedologie

Mendelova
univerzita
v Brně

Ústav Agrochemie, půdoznalství,
mikrobiologie a výživy rostlin

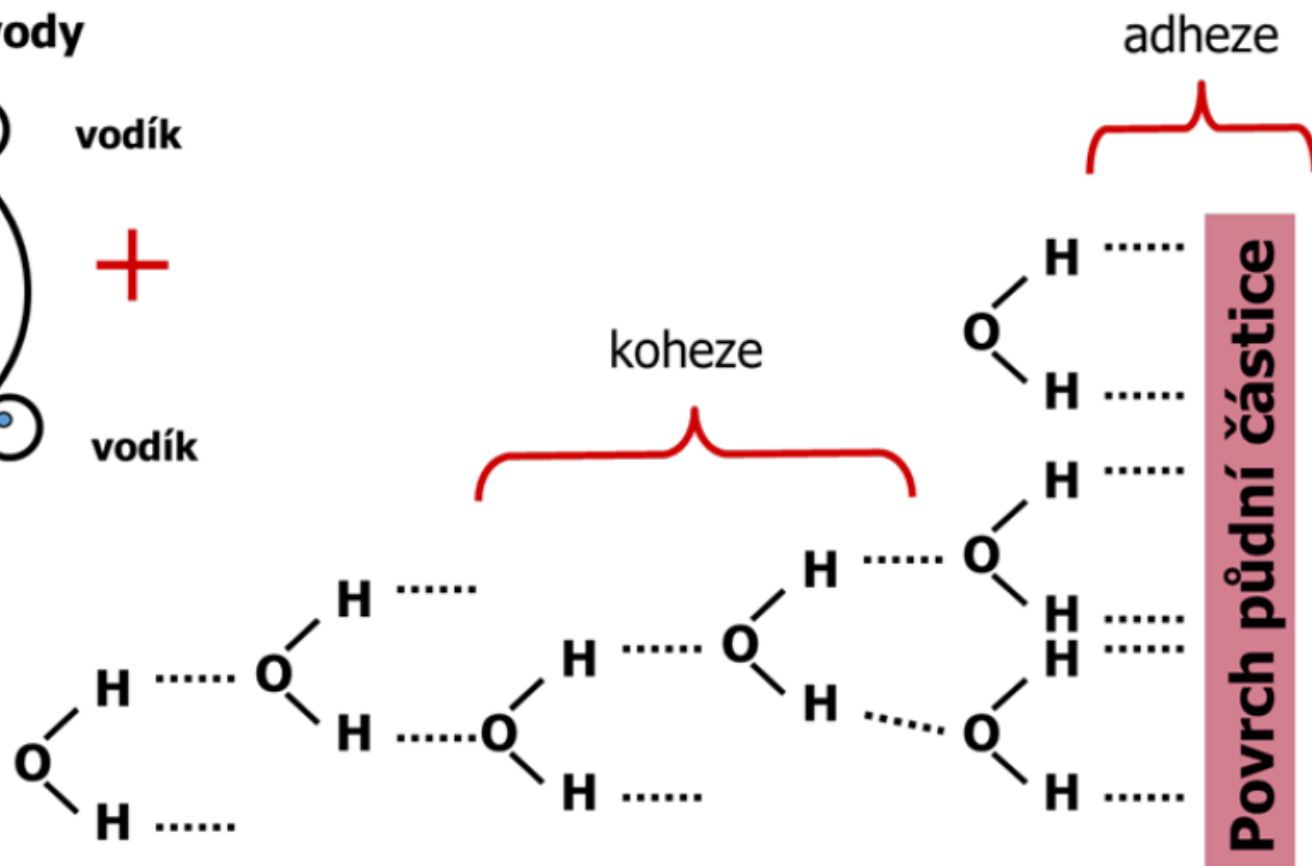
Voda v půdě, měření vlhkosti

Vlastnosti vody ovlivňující její chování

1. Polarita molekuly vody

2. Koheze a adheze

3. Povrchové napětí

Asymetrické uspořádání H^+ iontů v molekule vody způsobuje polaritu molekuly. To znamená, že jedna strana molekuly (s dvěma atomy H se vzájemným úhlem 105°) je elektropozitivní a druhá elektronegativní. **Polarita** způsobuje:

- že molekuly vody jsou navzájem spojeny. Pozitivní část jedné molekuly je přitahována k negativní části druhé molekuly vody - dochází k řetězovitému spojení molekul (koheze).
- že molekuly vody jsou přitahovány elektrostaticky nabitými ionty a ke koloidním povrchům (adheze). Kationty budou hydratovány tím, že jsou přitahovány k negativní části molekuly vody.
- že na povrchu vody vzniká povrchové napětí, které je výsledkem toho, že molekuly vody jsou vzájemně přitahovány silněji, než jsou přitahovány vzduchem. Povrchové molekuly vody jsou stahovány dovnitř a povrch vody se chová jako by byl pokryt jemnou blankou.

Edgar Buckingham

Pohyb vody

- Probíhá ve směru záporného gradientu potenciálu (tj. z místa s vyšším potenciálem do místa s nižším potenciálem)
- komplikovaný proces, neboť:
- půda je heterogenní porézní prostředí
- pohyb je ovlivněn teplotou
- dochází ke ztrátám (rostliny, výpar...)
- nepohybuje se čistá voda, ale roztok

Sací tlak půdní vody

Na vodu v půdě působí různé **síly** v souhrnu označované jako **matriční**. Jsou podmíněny zvláštnostmi pórovitého prostředí půdy, tj. v podstatě přitažlivými silami mezi vodou a pevnými půdními částicemi (van der Waalsovy síly, vodíkové můstky, elektrostatické síly nabitého povrchu koloidů, kapilární meniskové síly aj.). Patří k nim i síly podmíněné volnými ionty v půdní vodě, hydrostatickým tlakem a tlakem vzduchu atmosférického a uzavřeného v půdních pórech. Na vodu působí také síla tíže, její pohyb je omezován vnitřním třením půdního roztoku.

Vodní potenciál (ψ) je měřítkem množství volné vody v systému. Je definován jako rozdíl mezi volnou energií vody v půdě a volnou energií vody v nádrži (*volná energie vody v nádrži = 0*). Jinými slovy: voda adsorbovaná v půdě má méně volné energie než voda v nádrži, tzn. že musí být vykonána práce, aby voda z půdy byla „odstraněna“. Vodní potenciál v půdě má zápornou hodnotu (čím pevněji je voda v půdě vázána, tím negativnější hodnoty nabývá vodní potenciál).

Pokud naprší a půda je nasycena vodou, voda se pohybuje velmi rychle díky gravitačním silám. Pokud půda není vodou nasycena, voda se pohybuje různými směry, díky jiným silám, než jsou gravitační

Celkový vodní potenciál ψ je definován jako:

$$\psi = \psi_p + \psi_s + \psi_m \quad [\text{kJ kg}^{-1} = \text{MPa}]$$

ψ_p = tlakový potenciál

ψ_s = osmotický potenciál

ψ_m = matriční potenciál, dán interakcemi na rozhraní
voda/půdní částice a voda/půdní vzduch

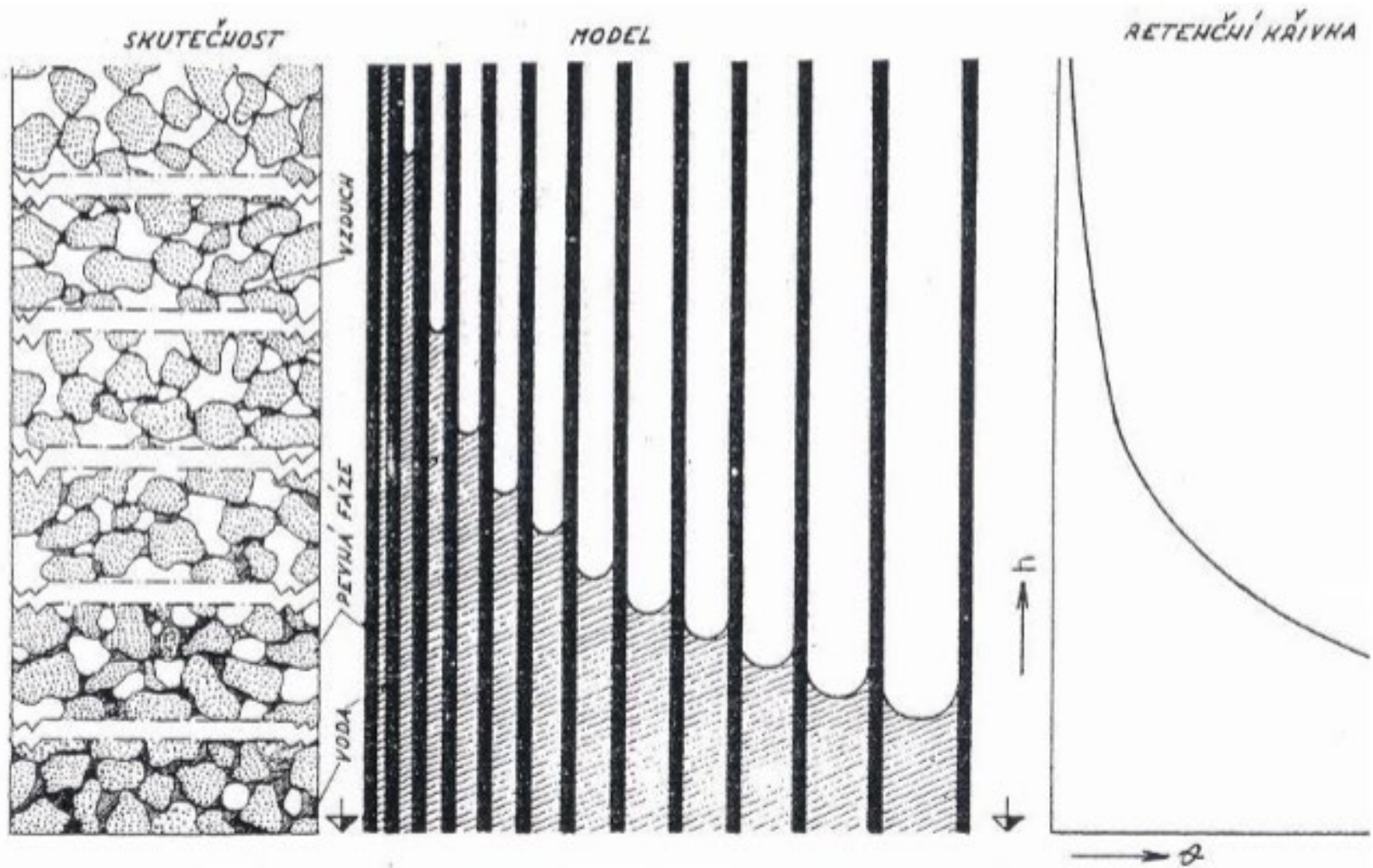
Ve většině půd, které nemají vysokou hladinu spodní vody a nejsou zasolené platí:

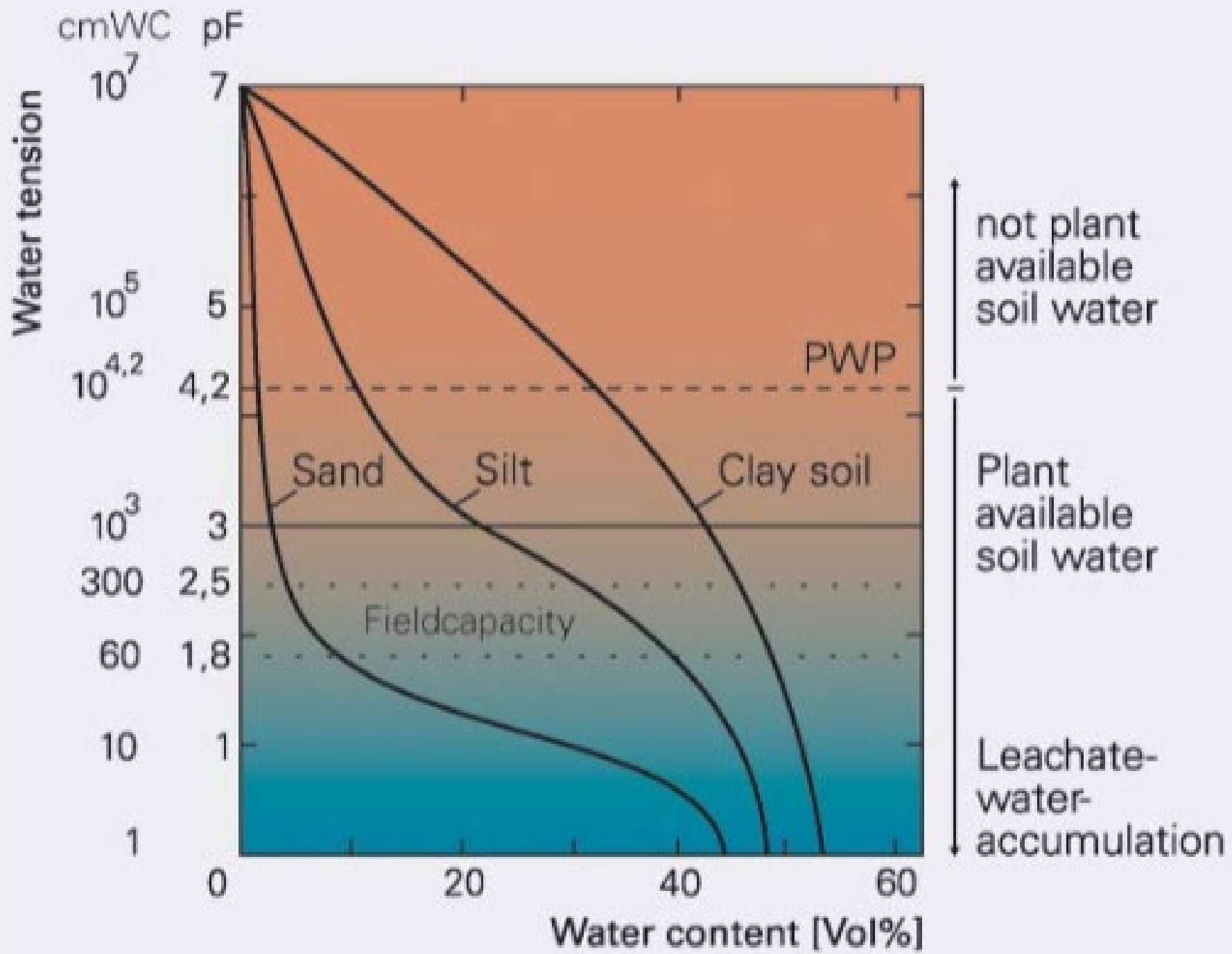
$$\psi \cong \psi_m$$

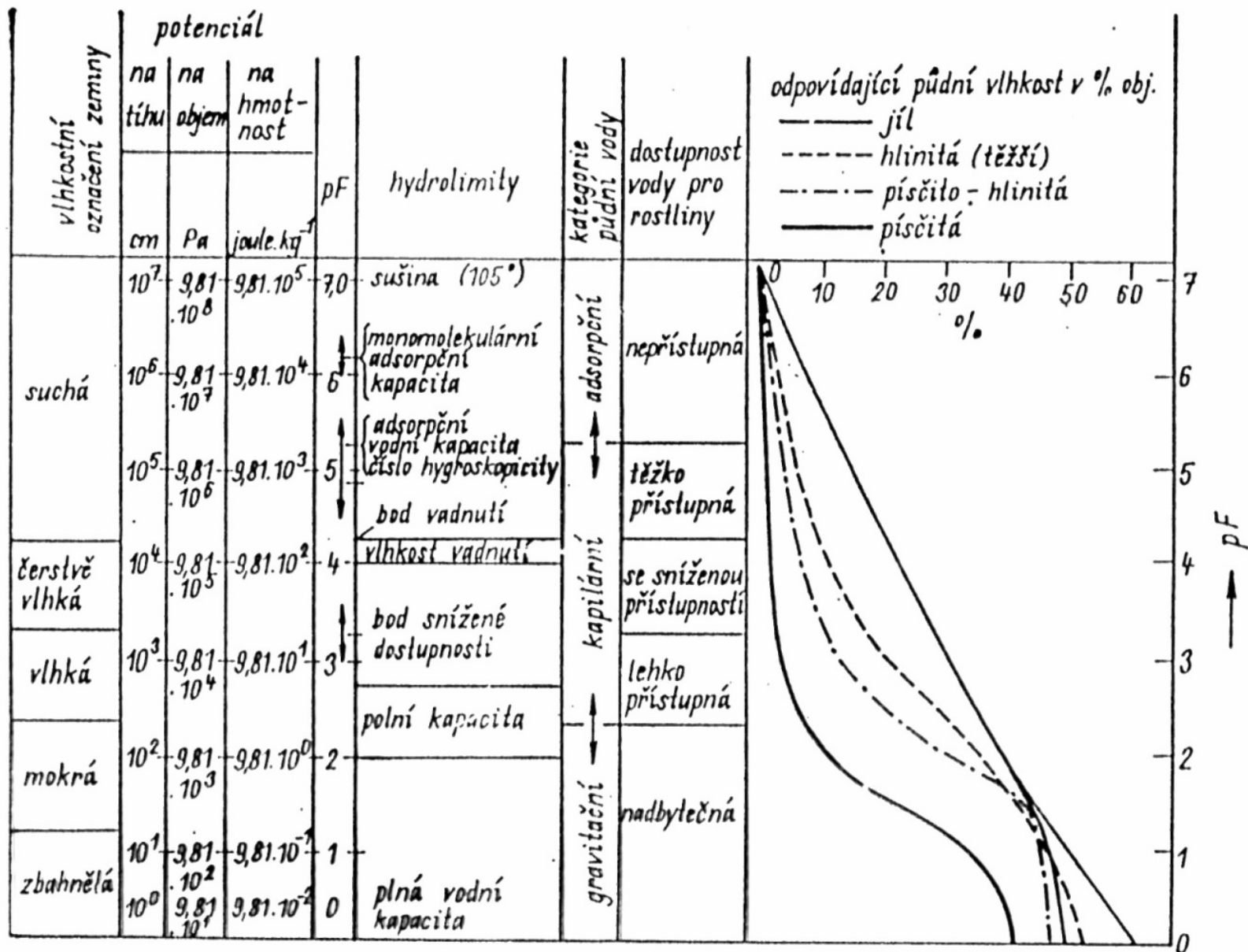
Celkový potenciál půdy je ovlivněn především matričním potenciálem, který udává, jakou silou je voda držena na površích v kapilárních pórech. Soli rozpuštěné v půdním roztoku ovlivňují osmotický potenciál, jehož význam stoupá v zasolených půdách. Pokud se ve vodě rozpouštějí soli, hydratují se a množství volné vody se snižuje. Chtějí-li mikroorganismy přijmout vodu, musí překonat síly, které vodu v půdě poutají.

- Rozměr **sacího tlaku** se udává v pascálech a jejich násobcích. Pro praktické účely je výhodné vyjadřovat sací tlak jako sací tlakovou výšku vodního sloupce v metrech nebo centimetrech.
- Pro praktické účely lze přibližně uvažovat, že $1 \text{ hPa} = 1 \text{ cm}$
- Rozměr sací tlakové výšky v centimetrech je významný, poněvadž jeho prostřednictvím se tradičně vyjadřují tzv. pF hodnoty, pro něž platí:
- $pF = \log_{10} \text{ sací tlak [cm]}$
- Logaritmického vyjadřování sacích tlakových výšek se používá pro jejich značné řádové rozdíly mezi maximálními a minimálními hodnotami

Grafickým vyjádřením vztahu vlhkosti půdy a sacím tlakem půdy je retenční čára vlhkosti

Obr. 64. Vztahy mezi různými jednotkami potenciálu, hydrolimity a vlhkostí půdy

ENERGETICKÉ KATEGORIE PŮDNÍ VODY:

- Adsorpční
- Hygroskopická
- kapilární

Adsorpční voda zahrnuje molekuly vody poutané k povrchu pevných částic adsorpčními a osmotickými silami. Kolem půdních částic tak vzniká orientovaná polymolekulární vrstva dipólů adsorpční vody s odlišnou hustotou, s nižší rozpouštěcí schopností, pohybující se ve skupenství páry. Adsorpce může probíhat buď hygroskopicky (poutání molekul vodní páry) nebo hydrokopicky (poutání kapalné vody).

Hygroskopická voda zahrnující vodu adsorpční a kapilárně kondenzovanou představuje přechod k vodě kapilární.

Kapilární voda je dána intervalem vlhkosti podmíněným výrazně převládajícími kapilárními silami.

Jsou to síly vznikající při vytváření menisků spojeného s adhezními silami mezi vodou a povrchem pevných částic (smáčení) a kohezních sil mezi molekulami vody.

Rozeznáváme **kapilární vodu vzlínající**, tzv. **podepřenou** (pohyb vzhůru proti gravitaci) a **kapilární vodu zavěšenou** (např. půdní voda ve svrchní půdní vrstvě po dešti nebo závlaze).

Na **gravitační vodu** působí převážně síla zemské tíže a její pohyb gravitačními póry je půdním prostředím ovlivněn většinou nepatrně.

PŮDNÍ HYDROLIMITY:

- **základní**
- **aplikované**

K základním řadíme ty, které tvoří rozhraní mezi třemi základními silami ovládajícími pohyb vody v půdě a to silami gravitačními, kapilárními a adsorpčními.

Základní hydrolimity

Gravitační – kapilární – adsorpční

Retenční vodní kapacita (cca -0,033Mpa, tj. -33kPa, pF 2-2,8) Θ_{RVK}

Leží na rozhraní energetické kategorie vody kapilární a gravitační. Je to maximální množství vody, které je půda schopna trvaleji zadržet vlastními silami v téměř rovnovážném stavu po nadměrném zavlažení.

Gravitační – kapilární – adsorpční

Lentokapilární bod (cca 3,1-3,5 Mpa) Θ_{LB}

Vyjadřuje stav půdní vlhkosti ležící na rozhraní energetických kategorií těžce pohyblivé a lehce pohyblivé kapilární vody. Dochází k přerušení souvislosti kapilární vody, vznikají prstence na styku půdních částic a voda zůstává v nejjemnějších kapilárách.

Snižuje se podstatně pohyblivost půdní vody a tím i přítok vody ke kořínkům rostlin.

Voda se šíří pak jen difuzí.

Gravitační – kapilární – adsorpční

Adsorpční vodní kapacita Θ_{AV}

Je množství vody poutané adsorpčními silami. Je to hydrolimit ležící na rozhraní kategorie sil adsorpčních a kapilárních (adsorpční voda a těžce pohyblivá kapilární voda)

Aplikované hydrolimity

Plná vodní kapacita Θ_s

Je to hodnota půdní vlhkosti při úplném nasycení všech půdních pórů vodou. Prakticky ji můžeme považovat za rovnou půdní pórovitosti.

Polní (vodní) kapacita Θ_{PK}

Je půdní vlhkost, kterou je půda v přirozeném strukturním uložení schopna udržet po delší dobu po úplném umělém nasycení vodou infiltrací, při čemž je po tuto dobu eliminována evapotranspirace. Z půdního profilu odtéká pouze voda gravitační.

Tento půdní hydrolimit je nutné stanovit metodikou daným postupem v polních podmínkách. Hydrolimit Θ_{PK} se prakticky shoduje s hydrolimitem Θ_{RVK} , liší se metodou svého stanovení.

Maximální kapilární (vodní) kapacita Θ_{MKK}

Její stanovení je dáno laboratorní metodou dle Nováka. Jedná se o vlhkost půdy po dvou hodinách odsávání (na filtračním papíře) původně plně nasyceného půdního vzorku.

Bod vadnutí Θ_v (smluvně, cca -1,5MPa)

Je vlhkost půdy, kdy jsou rostliny trvale nedostatečně zásobeny půdní vodou a vadnou. $pF = 4,18$.

Závislost vláhových charakteristik na zrnitosti (dle Váši J., 1960)
 (analyzováno 180 půdních horizontů)

Půdní druh	písčítá	hlinito-písčítá	písčito-hlinitá	hlinitá	jílovito-hlinitá	jílovitá	jíl
Obsah jílnatých částic (%)	3,08	14,69	24,35	37,00	54,04	68,01	82,40
	0,80	10,50	20,23	30,20	50,75	62,80	78,45
	až 7,25	až 19,10	až 29,85	až 30,85	až 59,00	až 74,20	až 85,60
Bod vadnutí (% obj.)	2,11	7,07	12,69	17,36	19,25	24,58	27,12
	0,57	1,98	5,83	10,42	14,81	23,20	21,60
	až 6,95	až 9,54	až 20,56	až 25,52	až 26,26	až 25,98	až 31,97
Polní vodní kapacita (% obj.)	9,31	20,94	28,81	34,52	34,75	40,27	38,45
	4,75	13,43	21,76	27,55	33,15	37,40	30,08
	až 20,02	až 32,26	až 39,34	až 40,06	až 36,92	až 42,11	až 43,39
Využitelná v. k. $\Theta_{PK} - \Theta_v$ (% obj.)	7,20	13,87	16,12	17,16	15,50	15,69	11,33

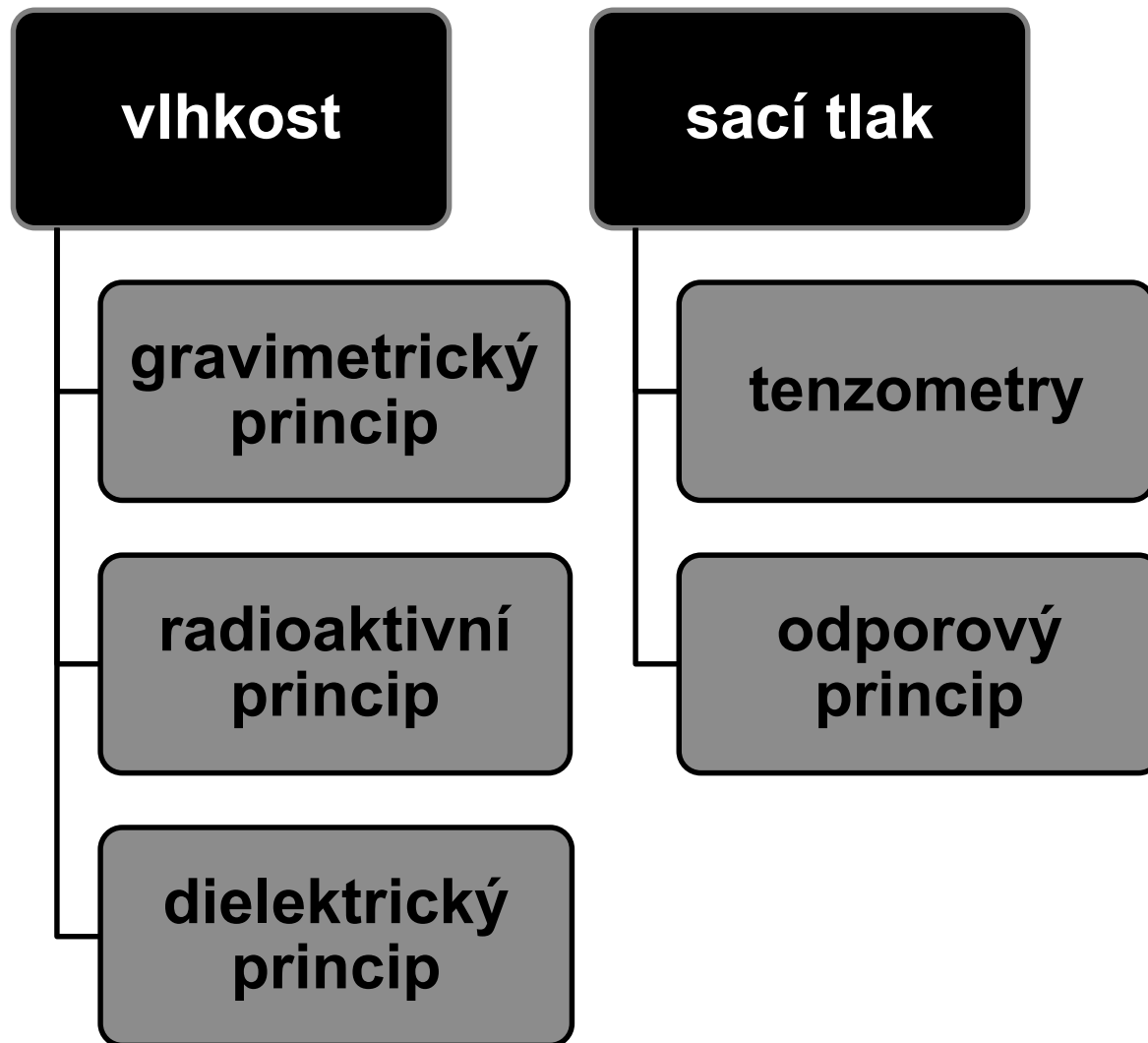

P	HP	PH	H	JH	JV
----------	-----------	-----------	----------	-----------	-----------

Metody měření půdní vlhkosti

- **polní x laboratorní**
- **destruktivní x nedestruktivní**
- **přímé x nepřímé**

Měření půdní vlhkosti

Momentní (okamžitá) vlhkost půdy, je její obsah v daném okamžiku, jedná se o základní kvantitativní charakteristikou vztahu půdy a vody.

Při určení vlhkosti v terénu se tato projevuje konzistencí, barvou horizontu a pocitem, který zeminy vyvolávají při dotyku. Na tomto podkladě je založeno označování vlhkosti zemin:

vyprahlá – bez veškerých známek vlhkosti; těžší vzorky jsou v tomto stavu velmi tuhé, agregáty dále nedrobitelné, ztvrdlé; v plně rozdrobeném stavu práší; písčité vzorky jsou sypké a rozpadavé; při navlhčení vyprahlého horizontu silně tmavne barva,

suchá – nevyvolává pocit chladu; těžší vzorky, jsou netvárlivé, hroudy jsou pevné, agregáty se těžko drtí; u písčitých vzorků pozorujeme slabou soudržnost, lehce se rozsypají, tlakem mezi prsty se nespojují, nýbrž rozpadají; při navlhčení suchého horizontu tmavne barva,

vlahá – při zmáčknutí nepouští vodu, v ruce vyvolává pocit chladu, ale ruku neovlhčuje; těžší vzorky se tlakem drobí, nemažou se, ani nelepí; písčité vzorky jsou soudržné, avšak neplastické, při navlhčení vlahého horizontu se barva nemění,

vlhká – při zmáčknutí v ruce ovlhčuje dlaň nebo pouští vodu po kapkách, těžší vzorky se mažou, avšak nekašovatí; zrnitostně lehké vzorky jsou v ruce formovatelné, zmokří prsty, povrch se začíná lesknout od vody,

mokrá – vodou přesycená, při vyjmutí vzorku voda odkapává, horizont kašovatí, bředne.

PŘÍMÉ METODY MĚŘENÍ

- Jako přímá metoda se používá metoda vážková (gravimetrická), spočívající na stanovení půdní vlhkosti vážením vlhkého a vysušeného půdního vzorku. Přesnost gravimetrické metody závisí na přesnosti vážení a definování pojmu vysušený stav půdy. Dosažení tohoto stavu není jednoduché zvláště u půd s vyšším obsahem organických látek.
- **Pro minerální půdy s malým obsahem humusu se vysušuje půdní vzorek při teplotě 105°C do konstantní hmotnosti.**

Hmotnostní vlhkost půdy se zpravidla zjišťuje u porušeného vzorku půdy a je dána vztahem

$$w = \frac{m_w}{m_z} \cdot 100 (\% \text{ hm.})$$

kde: m_w = hmotnost vody ve vzorku - zjistí se z rozdílu hmotnosti vlhkého a vysušeného vzorku (porušeného, tj. neznámého objemu)

m_z = hmotnost vysušeného vzorku

Objemová vlhkost půdy se zjišťuje u neporušeného vzorku půdy a vypočítá se podle vztahu:

$$\Theta = \frac{V_w}{V_s} \cdot 100 (\% \text{ obj.})$$

kde: V_w = objem vody v půdním vzorku
(za předpokladu, že hustota vody je 1 g.cm^{-3} se zjistí z rozdílu hmotnosti vlhkého a vysušeného vzorku známého objemu)

V_s = objem neporušeného vzorku (zpravidla 100 cm^3)

Mezi hodnotami vlhkosti hmotnostní a objemové platí vztah:

$$\Theta = w \cdot \rho_d,$$

kde ρ_d = objemová hmotnost suché zeminy
(objemová hmotnost redukována).